

Západočeská univerzita v Plzni

FAKULTA PRÁVNICKÁ

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

VÝVOJ POLICEJNÍ SPRÁVY 1918 - 1938

Marek DRTIL

Plzeň 2014

Západočeská univerzita v Plzni

FAKULTA PRÁVNICKÁ
KATEDRA PRÁVNÍCH DĚJIN

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE
VÝVOJ POLICEJNÍ SPRÁVY 1918 - 1938

Marek Drtil

Veřejná správa

Právní specializace

Vedoucí práce: JUDr. et Mgr. Vendulka Valentová

Katedra právních dějin

Plzeň 2014

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval samostatně s použitím literatury a zdrojů v práci uvedených.

V Horním Jiřetíně 28. 03. 2014

.....

Marek Drtil

Chtěl bych tímto poděkovat JUDr. et Mgr. Vendulce Valentové za obětavou a laskavou pomoc při vypracování mé bakalářské práce.

Obsah

Úvod.....	6
Historie policie v Zemích koruny české.....	7
Historický exkurz.....	7
Vývoj policejních sborů 1918 – 1938.....	15
Zrod republiky a policejních sborů.....	15
Státní policejní úřady.....	17
Policejní sbory.....	21
Vývoj policejních uniforem.....	26
Četnictvo.....	31
Zemská četnická velitelství.....	32
Okresní četnická velitelství.....	33
Vývoj uniforem četnictva.....	35
Trestní řízení v první Československé republice (1918-1938).....	36
Závěr.....	37
Resumé.....	38
Seznam použité literatury a internetový odkaz.....	39

Úvod

Bakalářskou práci na téma „Vývoj policejní správy 1918 – 1938“ jsem si vybral z několika důvodů. Prvním důvodem je, že již několik měsíců spolupracuji s bývalým ředitelem Městské policie Litvínov panem Mgr. Martinem Klikou, který je nyní již druhé volební období krajským radním Ústeckého kraje pro bezpečnost a sociální věci za ČSSD. Jako druhý důvod bych uvedl, že se od svého dětství zajímám o historii, převážně o období tzv. První republiky. Třetím důvodem je můj budoucí kariérní zájem pracovat na Krajském úřadě Ústeckého kraje, s výše uvedeným panem radním, převážně v otázce bezpečnosti Ústeckého kraje. I proto se domnívám, že je potřeba vědět alespoň základy historie policie.

Cílem bakalářské práce je přiblížit vývoj policejní správy v Čechách, zejména pak od roku 1918 do roku 1938. V těchto letech se chci zaměřit na vývoj policie a poukázat na jejich kompetence. V první řadě chci přiblížit historický vývoj policie v Zemích koruny české a historický exkurz. Následně se zaměřím na celkový vývoj policejních sborů od vzniku Československé republiky až do roku 1938. V další části mé bakalářské práce zmíním zrod Československé republiky, vývoj policejních sborů, státní policejní úřady a četnictvo. Ke konci mé bakalářské práce přiblížím vývoj trestního řízení na území tehdejší Československé republiky.

Historie policie v Zemích koruny české

Historický exkurz

Světově nejběžnější označení pro všechny typy bezpečnostních sborů je policie. Tento termín pochází z řeckých výrazů polis (obec, město, popř. stát.) a politeia (státní správa, svobodná obec, občanství, aj.) Dnešní výraz policie se prvně objevil ve Francii na přelomu 14. a 15. století. V Německu začal být užíván až ve století šestnáctém, kde byl vydán říšský policejní řád, který měl zavést větší pořádek v zemi, zamezit nemravnostem, zaručit bezpečnost a zvýšit blaho lidu. Tento policejní řád se stal vzorem pro zemské policejní řády vydávané na území Habsburské monarchie v průběhu 16. a 17. století.

Počátky české historie policie a četnictva se datují na začátek 16. století, kdy se Země koruny staly součástí Česko – Rakousko - Uherského soustátí. Toto období však bylo zmítáno spoustou válek. Bezpečnostní složky se začaly utvářet až po třicetileté válce ve Vídni, kdy se postupně začaly rozšiřovat po celé monarchii.

Nejvýznamnější bezpečnostní složkou v tomto období byl tzv. Rychtářský úřad. Prvotním orgánem zeměpanské správy ve městě byl původně rychtář. Rychtář byl hlavním zeměpanským činovníkem, měl takřka neomezenou pravomoc v soudnictví i ve správě. Byl jmenován na období jednoho roku, což nemuselo být pravidlem. Ke své funkci měl k dispozici pomocné orgány, kterými byli biřicové, kat a jako nižší výkonné orgány, pochopové, pacholci a poslové. *Rychtář byl pověřen stíháním zločinců, péčí o zachování pokoje a bezpečnosti ve městě a vykonáváním nálezů městské rady, v čemž byl zavázán poslouchat purkmistra a být mu k ruce.¹*

¹ Pavel Macek, Lubomír Uhlíř, Dějiny obecných policií I., lektorský posudek Jaromír Slušný, ilustrace přebalu Pavel Andryšek, grafická úprava Ladislav Rakušan, vydavatelství Police History, P. O. Box 142 01, Praha 411, vydání 1., Praha 2004, strana 33 (c. d.)

Mezi jeho povinnosti patřilo například zamezí výtržnostem, rvačkám, udržovat pořádek ve městě a zabraňovat krádežím. Stíhal všechny ty, kteří nosili přes zákaz zbraně, ty zabavoval a ukládal jim pokuty. Plnil i funkci cizinecké policie. Dále dbal na noční klid v ulicích, tento noční klid určoval tzv. rychtářský zvonec, kterým se dávalo třikrát znamení a poté se již nikdo nesměl objevit v ulicích bez světla.

Zavedena byla také evidence obyvatelstva, o zavedení trvalé evidence se pokoušel policejní řád z roku 1523, kde hlavními orgány byly desátníci. Při mimořádných veřejných průvodech, popravách a nebo při hrozících nepokojích byli k udržování bezpečnosti povoláni žoldnéři. Ti obsazovali radní domy a konaly tzv. „ponůcky“.

V období 16. až 18. století byla velká pozornost věnována žebrání. Stanovena byla policejní opatření, kdy tuto problematiku řešilo městské právo, ale i císař Rudolf II., podporován dalším císařem Ferdinandem II. i císařem Josefem II. Během několika století konšelé, i pražští místodržící *dospěli k poznání, že almužna není řešením chudinských poměrů ve městě, naopak je faktorem, motivující k zahálce. Objevily se tehdy tendence prohlásit práci za jedinou živitelku zdravého člověka.*²

Ve smyslu městského práva z roku 1579 byli za plnoprávné Pražany považováni jen ti, kteří ve městě poctivě a šlechtetně žili. Konšelé byli oprávněni čistit město od povalečů, ty následně trestali vězením, vyhnáním z města a nebo i dokonce popravou. Prošení o almužny, či živit se žebráním, směli zchudlí Pražané pouze na vykázaných místech před kostely, při pohřbech, apod. Chození dům od domu bylo přísně zakázáno. Preventivní metodou, jak nedovolené žebrotě zabránit, bylo ukládání povinnosti rodičům dbát na to, aby se jejich děti učily nebo vyučily řemeslu.

² Pavel Macek, Lubomír Uhlíř, Dějiny obecných policií I., lektorský posudek Jaromír Slušný, ilustrace přebalu Pavel Andryšek, grafická úprava Ladislav Rakušan, vydavatelství Police History, P. O. Box 142 01, Praha 411, vydání 1., Praha 2004, strana 38-39 (c. d.)

V letech 1733 až 1788 existoval Společný chudobinec, tvořila jej tři pražská města: Staré město, Nové město a Malá strana. Každý z nich disponoval nemocnicí, která byla určena pro práce neschopné měšťany. Společný chudobinec byl určen hlavně pro neměšťanské obyvatelstvo. Umístěny zde byly i děti, a to hlavně děti vojenských invalidů, které zde žily i se svými matkami. V ústavu byla zřízena škola. Tkalcovská škola byla určena pro vyspělejší děti v roce 1768 a stala se první manufakturou pro mládež u nás. K chudinské péči byl vydán v roce 1783 dekret, v němž ji císař Josef II. rozdělil do dvou kategorií. *Za první: Na vlastní policejní ústavy k zabezpečení veřejné jistoty, k odstranění žebroty, na vybudování káznic a pracoven a do jisté míry též zřízení nemocnic, chudobinců a sirotčinců. Za druhé: Na soukromou dobročinnost, která by podporovala práce neschopné. Dosavadní péči o domácí chudé tak císař přenesl z obcí na soukromá sdružení, která ji měla vykonávat spolu s duchovními*³ Poté, co se pražská města sloučila v jednu obec, byla v roce 1774 správní a soudní agenda svěřena jednotnému magistrátu.

Vedení policejní a bezpečnostní správy v celé zemi prováděly zeměpanské komise, ty byly pod dohledem gubernia. Ti, kteří dohlíželi na plnění vydaných policejních a bezpečnostních zákonů, se nazývali královští hejtmani. Hejtmani měli za úkol chránit především katolické náboženství, stíhat potulné kazatele a bránit utajeným kacířským schůzkám. Dohlíželi také na čistotu ulic, pomáhali si při stíhání zločinců, kontrolovali činnost komisařů, prováděli dohled nad jakostí a cenami potravin a zboží, na správnost měř a vah, bránili nočním povykům a provinilce odevzdávali příslušným úřadům k potrestání, atd. Královští rychtáři byli výkonnými orgány královských hejtmanů.

³ Pavel Macek, Lubomír Uhlíř, Dějiny obecných policií I., lektorský posudek Jaromír Slušný, ilustrace přebalu Pavel Andryšek, grafická úprava Ladislav Rakušan, vydavatelství Police History, P. O. Box 142 01, Praha 411, vydání 1., Praha 2004, strana 45(c. d.)

Příslušeli jim vedle jejich hlavní fiskální agendy i policejní dozor ve městě, vykonávaný za pomoci podrychtáře. Nad policejní správou na venkově náležel dohled krajským úřadům, které měly za úkol kontrolovat policejní činnost magistrátu a vrchností – ti pak prováděli dozor prostřednictvím svých úředníků a vesnických rychtářů. Velice přísný důraz byl kladen v oblasti kontroly cizinců. Každý hostinský měl povinnost kontrolovat pasy svých hostů, zapisovat jejich jména a zaměstnání do příručních knih a hlásit je magistrátům, nebo hejtmanům. Před odjezdem se každý cizinec musel dostavit na magistrát, kde se musel odhlásit a vyzvednout úřední poukázku, bez které mu nesměl být zapůjčen žádný kůň, ani povoz.

Později dochází ke zřízení zvláštních policejních dozorců. Byli ustanoveni k výkonu dohledu na plnění policejních nařízení, pátrání po lidech, kteří uráželi císařský majestát. Důležité bylo opatřit si na místě činu svědky, protože policejní obvinění nemohlo být pokládáno za důkaz viny. I přes všechna tato opatření nebyla bezpečnost zajištěna. Proto byli vesničtí rychtáři povinni jednou týdně kontrolovat hospody.

V roce 1787 došlo ke zrušení policejní komise a zároveň ke zřízení pražského policejního ředitelství. Hlavní podíl na zřízení pražského policejního ředitelství měl hrabě Perggen. Tuto činnost vykonávali tři okresní policejní komisaři ve třech hlavních pražských čtvrtích, kteří podléhali a referovali vše městskému policejnímu úřadu. Následně byla policejní moc přenesena na magistráty. Policejní ředitel měl ve své agendě kromě tajné státní policie i kontrolu plnění platných policejních předpisů. Svou funkci zastával svědomitě, což přispělo k zpřísnění policejního režimu a dále k nevoli místního obyvatelstva, zejména pak k vysokým pokutám. Dne 10.10. 1789 bylo nařízením změněno policejní zřízení ve venkovských městech. Byli zde ustanoveni policejní dozorcí z řad spolehlivých občanů. Krajské úřady prováděly vrchní policejní dozor nad agendou magistrátů. Každý měsíc byly předkládány s poznámkami zemskému šéfovi měsíční policejní zprávy o všech událostech v zemi. Za policejní zprávu v poddanských městech a městysích byla zodpovědná vrchnost.

Městská stráž byla výkonným orgánem policejní správy v pražských městech. Tato stráž vykonávala dozor v ulicích a na branách. Mezi její povinnosti dále patřilo hlídat radnici, provádět hlídky v ulicích, zakročít při rvačkách, důsledně vykonávat všechny rozkazy magistrátu a městského hejtmána a také plnit důvěrné policejní rozkazy jako špióni. Rovněž konali hlídky za městem, na vinicích, v domech a ve dvorech. Tato policejní stráž byla ozbrojena pobočními zbraněmi a holemi, palné zbraně povoleny nebyly. Městská stráž měla svého velitele, který byl výkonným orgánem městského hejtmána, tomu byl podřízen ve věcech vojenských, politických a i finančních. Mezi jeho pravomoci spadalo vybírání berních poplatků od šlechtických stran, doručoval nařízení městského hejtmána vrchnosti, klášterům a dalším privilegovaným stranám a také zprostředkoval úřední styk mezi magistrátem a městským hejtmánem.

Jako další kontrolním orgánem ve městě byli zvláštní písaři, kteří vykonávali agendu policejního rázu a zároveň výběrčí městských dávek. Otvírali a zavírali městské brány, cizincům kontrolovali cestovní průkazy, zapisovali kurýry, podezřelým individuím zabraňovali ve vstupu do města a dále dohlíželi na tuláky a lidi stíhané zatykačem. Jejich hlavní výsadou bylo tyto lidi okamžitě zatknout. Plnili i funkci kontrolorů dovážených potravin, magistrátu hlásili zkažené zboží a jiné přestupky. Kromě těchto zvláštních písařů působili ve městě i tzv. vojenští písaři, jejichž úkoly byly totožné a však pod dohledem vojenské správy. Důležitou složkou bezpečnostní stráže byli noční strážníci, kteří byli lépe placeni a tvořili jakési jádro bezpečnostní stráže. Dále existoval i zvláštní policejní fond, ze kterého byly hrazeny náklady na bezpečnostní stráž. V roce 1788 bylo nařízeno přijímat dvorním dekretem do služeb policejní stráže ve venkovských městech výhradně poloinvalidy. V Praze roku 1793 byl systematizován policejní personál na základě josefínského zřízení. Tento policejní personál se skládal z: policejního ředitele, guberniální rady, 6 policejních komisařů, 7 městských čtvrtních, 3 jízdních tržních revizorů, 5 pěších tržních revizorů, 1 přespočetního tržního revizora, 1 komisaře a 5 revizorů pro prodej dříví.

Za pruské okupace v roce 1866 byla předána purkmistrovi veškerá správa místní policie na základě rozhodnutí správce pražského místodržitelství a to až do doby, než se vrátí c.k. policejní ředitelství. V tomto období byly pověřeny výkonem strážní služby měšťanské sbory. Jelikož tyto sbory byly početně slabé, tak byly posíleny o 200 mužů. Díky tomu vznikla městská stráž, která byla složena z městských hasičů, měšťanských sborů a dalších dobrovolníků. Tato městská stráž zajišťovala veškerou bezpečnostní službu, obsadila veškeré policejní strážnice a vojenské objekty a to až do příchodu pruské armády. *I za těchto okolností pokračovalo formování obecní policie, ukončené dle vyhlášky purkmistra teprve 23. 7. 1866.*⁴

Na území zemského hlavního města Brna byla na podzim roku 1866 založena městská policie. Jednalo se o civilní sbor strážní a zároveň exekutivní orgán lokální policie. Vznik této brněnské městské policie je spjatý s prusko-rakouskou válkou, kdy Vojenský policejní strážní sbor opustil při pruském ohrožení město. Ve vedení této městské policie byl purkmistr, popř. jeho zástupci. K jejímu řízení byl dále vytvořen speciální policejní úřad, jehož představeným byl magistrátní rada, což byl městský úředník. Do této doby byla městská policie postavena pouze provizorně, definitivně byla zřízena až v roce 1868. Do jejích kompetencí patřilo například udělovat licenci na hudební produkce, provádění inspekci tanečních zábav a otevření hostinců a kaváren přes uzavírací hodinu. V listopadu roku 1866 byly vydány první služební instrukce, které stanovovaly podmínky pro přijetí, byly to 1. rakouské státní občanství, 2. bezúhonnost, 3. horlivost a svědomitost, 4. tělesná zdatnost, 5. znalost místních poměrů, 6. znalost obou zemských jazyků (němčiny a češtiny) slovem i písmem. Předtím než strážníci skládali služební přísahu, tak byli přijímáni na dvouměsíční zkušební lhůtu. Povinností strážníka bylo, že nesměl vykonávat jiné vedlejší zaměstnání.

⁴ Pavel Macek, Lubomír Uhlíř, Dějiny obecných policií I., lektorský posudek Jaromír Slušný, ilustrace přebalu Pavel Andryšek, grafická úprava Ladislav Rakušan, vydavatelství Police History, P. O. Box 142 01, Praha 411, vydání 1., Praha 2004, strana 51 (c. d.)

Od obce mu náležel plat a služební oděv. Strážníci pravidelně přispívali ze svého platu do výpomocného fondu, který byl založen pro případ neschopnosti výkonu služby, pro případ poranění, či nemoci. Mezi jejich povinnosti dále patřilo být vždy nestranný, být neúplatný, střízlivý a zdvořilý k veřejnosti. Při výkonu hlídkové služby dbali strážníci o čistotu veřejných prostranství, o průjezdnost vozovek a průchodnost chodníků. Ve dne sloužili strážníci beze zbraně a v noci s poboční zbraní, to jest šavlí. Na konci 19. století přibývalo útoků na strážníky, tudíž byly v roce 1895 zavedeny revolvery jako jejich výzbroj.

Policejní řády, instrukce a směrnice před rokem 1918 se řídily dle platného trestního zákona. Každá jednotlivá obec a město si použití zbraně upravovalo dle svého. Můžeme poukázat na dvou příkladech: *Podle Služební instrukce městské policejní strážě v Třebíči z roku 1918 směl strážník použít zbraně pouze ve dvou případech a to 1. v případě nutné obrany podle §2. posl.odst.tr.z., a za 2. činní-li se strážníku při výkonu jeho služby násilný odpor a jiné prostředky k jeho přemožení zůstaly bez výsledku.*

Obdobná instrukce pro obecní strážníky v Mělníku z r. 1877 upravovala použití zbraně odlišně. Strážník směl použít zbraně při služebních výkonech: 1. když se naň útok činí a on je donucen bránit se, 2. aby přemohl skutečný odpor, který směřuje ke zmaření vykonávání jeho služební povinnosti, 3. když stíhá na útěku zločince nebezpečného, jako loupežníka, paliče, pověstného zloděje, a ten když na troje zavolání, aby se zastavil, v útěku setrvá.⁵

⁵ Pavel Macek, Lubomír Uhlíř, Dějiny obecných policií I., lektorský posudek Jaromír Slušný, ilustrace přebalu Pavel Andryšek, grafická úprava Ladislav Rakušan, vydavatelství Police History, P. O. Box 142 01, Praha 411, vydání 1., Praha 2004, strana 53 (c. d.)

Při výkonu služby byly policejním řádem upravovány tresty a odměny pro strážníky. Odměnou se myslelo přiznání určité peněžní částky nebo udělení pochvalného dekretu. Jako tresty byly stanoveny ústní domluva od velitele, ústní domluva od starosty, ústní důtka, písemná důtka, přidělení těžší služby, peněžité pokuta, propuštění ze služby. Záleželo vždy na služebním řádu dané obecní policie v určitém městě. Trest úplného a trvalého propuštění ze služby přicházel v úvahu pouze tehdy, pokud strážník byl odsouzen nebo hrubým způsobem porušil služební tajemství, nebo když měl vedlejší zaměstnání, pokud bral úplatky apod.

Do činnosti komunálních policií patřil také úsek silniční dopravy. Tato oblast byla upravována odlišně a na základě potřeb lokálních předpisů. Jako příklad můžeme uvést Řád platný pro pražský obvod z roku 1908. Tento řád pojednává o provozu automobilů, motocyklů, cyklistů, jezdců i ručních vozíků. Jezdit krokem se smělo pouze *při vyjíždění ze stavení, při zahýbání z jedné ulice do druhé, na všech křižovatkách, blíže škol v době, kdy vcházejí nebo vycházejí školní děti, když se jede kolem vozu silničních drah ve stanici nebo na zastávce, na straně, kde obecnstvo sestupuje a vstupuje. Tam musí se také jeti v takové vzdálenosti od vozu, aby pro sestupující a vstupující nebylo nebezpečí, vůbec všude, kde jízda jest stížena lidmi nebo jiným způsobem.*⁶

Obecní policie zahrnovala též policii vodní, která se při povodních starala o zpevnování břehů, o vodní stavby, opatření při povodních, zdravotní opatření v zatopených domech apod. Policie měla povinnost upozornit obyvatele, kteří bydleli na březích řeky, na případné nebezpečí. Činnost policie se řídila okamžitou potřebou při jakémkoliv náznaku povodně.

⁶ Pavel Macek, Lubomír Uhlíř, Dějiny obecných policií I., lektorský posudek Jaromír Slušný, ilustrace přebalu Pavel Andryšek, grafická úprava Ladislav Rakušan, vydavatelství Police History, P. O. Box 142 01, Praha 411, vydání 1., Praha 2004, strana 56 (c. d.)

Vývoj policejních sborů 1918 – 1938

Zrod republiky a policejních sborů

Československá republika se zrodila za velmi komplikované situace a během své existence procházela nelehkým vývojem. Výjimkou nebyla ani otázka policejních sborů. Síť státních policejních úřadů byla totiž za monarchie velmi řídká, protože výkon policie byl svěřen do rukou jednotlivých obcí. *Ze systému c. k. státních policejních úřadů převzal NV jistý počet úřadoven s 1.881 zaměstnanci.*⁷

Státní policie měla svoje svá policejní ředitelství v Praze a v Brně, policejní komisařství v Plzni a Moravské Ostravě, pohraniční policejní komisařství v Podmoklách (dnes součást Děčína), Chebu a v Bohumíně. Jen policejní ředitelství v Praze se však mohlo pochlubit uniformovanou policií. V dalších místech bezpečnostní službu obstarávali členové obecních policejních sborů. Obtížná situace byla především v oblastech, kde tamní iredentistické skupiny utvořily „státní celky“, (Deutsch – Böhmen, Sudetenland, Böhmenwaldgau, a Deutsch – Südmähren). Policejní součásti, ve kterých byli němečtí příslušníci, totiž toto úsilí podporovaly. *Po potlačení separatistického hnutí v polovině prosince 1918 byl zdejší policejní aparát pro nový stát většinou nepoužitelný.*⁸

⁷ Pavel Macek, Lubomír Uhlíř, Dějiny police a četnictva II., lektorský posudek Dušan Uhlíř, Michal Dlouhý, ilustrace přebalu a předsádky Pavel Andryšek, vydavatelství Police History, P. O. Box 142 01, Praha 411, vydání 1., Praha 1999, strana 21 (c. d.)

⁸ Pavel Macek, Lubomír Uhlíř, Dějiny police a četnictva II., lektorský posudek Dušan Uhlíř, Michal Dlouhý, ilustrace přebalu a předsádky Pavel Andryšek, vydavatelství Police History, P. O. Box 142 01, Praha 411, vydání 1., Praha 1999, strana 21 (c. d.)

Policejní úřady vedli úředníci s právnickým vzděláním, policejní ředitelé nebo správci policejních komisařství. Přednostům úřadu byl podroben nutný úřednický, kancelářský a zřízenecký personál, sbory neuniformované stráže bezpečnosti (SNSB) a v Praze sbor uniformované stráže bezpečnosti. (SUSB). Státní policejní úřady byly postaveny na úroveň okresním úřadům. Policejní ředitelství se zodpovídala zemskému prezidentovi a policejnímu komisařství příslušného hejtmanství. V nejvyšší instanci byly všechny tyto úřady podřízeny Ministerstvu vnitra. Rozsahy působnosti byly určeny vyhláškami pro konkrétní úřady. Místní působnost se vztahovala na obec, která byla sídlem úřadu a na některé obce v blízkém okolí. *Byl – li obvod větší, jako např. v Praze, dělil se na okresy s okresním policejním komisařstvím.*⁹

Státní policejní úřady měly za povinnost vykonávat hlavně tyto agendy: *péči o zachování veřejné bezpečnosti, pořádku a pokoje, záležitosti spolkové, tiskové a shromažďovací, evidenci obyvatelstva, péči o bezpečnost osob a majetku, dopravní službu, zbrojní záležitosti, dohled nad divadly, povolování veřejných produkcí, dohled nad hostinci a veřejnými místnostmi, mravnostní a čelední záležitosti.*¹⁰

Také ne Slovensku došlo k zachování tamní dosavadní policejní soustavy. V rámci bývalého uherského systému se přitom prakticky nebylo možné na území Slovenska setkat se státní policií. Výjimkou se stal od roku 1903 státní policejní pohraniční úřad v Bratislavě, který měl dvě expozitury. Roku 1918 se tu nacházelo 75 státních policistů, kteří se museli na rozkaz maďarského MV přesunout ještě v prosinci tohoto roku do Maďarska. *Jinak ve všech městech s municipálním právem a s regulovaným magistrátem (celkem 40 měst) existovala městská policie.*¹¹

^{9, 10, 11} Pavel Macek, Lubomír Uhlíř, Dějiny police a četnictva II., lektorský posudek Dušan Uhlíř, Michal Dlouhý, ilustrace přebalu a předšádky Pavel Andryšek, vydavatelství Police History, P. O. Box 142 01, Praha 411, vydání 1., Praha 1999, strana 21, 23, 21 (c. d.)

Problematická situace na Slovensku byla proto řešena až v průběhu času. V první etapě šlo o provizorní opatření, jejichž prostřednictvím měla být překlenuta nevyhovující bezpečnostní situace. V rámci ministerstva s plnou mocí pro správu Slovenska bylo založeno zvláštní policejní oddělení, v jehož čele stál bývalý pražský policejní ředitel K. Kříkava. V čele policejních kapitanátů v Bratislavě a v Košicích se ocitli v průběhu roku 1919 i další Češi, které bylo možné nalézt i v jiných subalterních funkcích.

Téměř totožný byl i stav na Podkarpatské Rusi po jejím zařazení do ČSR. Také zde přetrvával uherský systém, tedy municipální policie v konkrétních městech. Rovněž na tomto území byli do čela policejních kapitanátů jmenováni policejní úředníci.

Státní policejní úřady

Nejdůležitějším a zároveň největším státním policejním úřadem bylo tehdy policejní ředitelství v Praze. Jeho personál v průběhu času značně narůstal. V roce 1928 bylo možné napočítat již 2 272 mužů uniformované stráže oproti roku 1918, kdy to bylo 1 450 mužů. Také počet příslušníků neuniformované stráže v bezpečnostním oddělení vzrostl ze 40 na 112 mužů. *Služebně byli rozděleni do oddílů a vykonávali kriminální službu v přidělených policejních okresech a ve speciálních oddílech, pátrajících po pachatelích trestných činů stejné kategorie (kapesních a bytových zlodějích, kapsářích, atd.)*¹²

¹² Pavel Macek, Lubomír Uhlíř, Dějiny police a četnictva II., lektorský posudek Dušan Uhlíř, Michal Dlouhý, ilustrace přebalu a předsádky Pavel Andrýsek, vydavatelství Police History, P. O. Box 142 01, Praha 411, vydání 1., Praha 1999, strana 22(c. d.)

Zvláštní oddíl měl na starosti krádeže na drahách a další poštovní loupeže. Osoby hledané policií, četnictvem a soudy mělo na starosti Evidenční oddělení. Stejně tak mělo přehled o krádežích spáchaných neznámými pachateli a dále vedlo i seznam odcizených věcí. *Daktyloskopické oddělení vedlo také nově založenou monodaktyloskopickou evidenci (podle systému komisaře Borna ze Švýcarska), ústřední daktyloskopickou sbírku po celém území ČSR – deka a ústřední sbírku fotografií pachatelů z celého státu (s nově zavedenými třemi fotografiemi na jedné kartě).*¹³ Na celém území tehdejší ČSR byl vydáván bezpečnostním oddělením Ústřední politický věstník, který nesl od roku 1937 název Československý policejní věstník a Policejní oznamovatel speciálně pro obvod země České.

Také brněnské ředitelství patřilo mezi významné a důležité řídicí policejní orgány před rokem 1918. Po vzniku nové republiky tu však došlo k významné změně. Za monarchie se totiž o výkonné bezpečnostní služby starala hlavně městská policie (samotné ředitelství disponovalo jen několika tajnými policisty), nyní byl však výkon policie zestátněn. K dalším změnám došlo v souvislosti s územními správními změnami a vznikem tzv. Velkého Brna (jednalo se o připojení některých okolních obcí) roku 1919. Prvního října roku 1922 bylo založeno jednotné státní policejní ředitelství pro zemské hlavní město Brno a jeho okolí.

Síť státních policejních úřadů byla po roce 1918 postupně stále více rozvětvoována. *Zřízení státních policejních úřadů podle potřeby umožňoval zákon č. 165/1920 Sb. z. a n., o zřízení nových státních policejních úřadů, který zmocňoval vládu do 5 let ode dne účinnosti zákona zřizovat se souhlasem obce státní policejní úřady tam, kde to bylo třeba.*¹⁴ Zákon také ukládal státním policejním úřadům povinnost starat se o klid, veřejnou bezpečnost, apod. *Nově zřízené policejní úřady měly převzít obor působnosti obecní (policii bezpečností, mravnostní a čelední) a obor působnosti okresní správy politické ve věcech policejní správy.*¹⁵

^{13,14,15} Pavel Macek, Lubomír Uhlíř, Dějiny police a četnictva II., lektorský posudek Dušan Uhlíř, Michal Dlouhý, ilustrace přebalu a předšádky Pavel Andryšek, vydavatelství Police History, P. O. Box 142 01, Praha 411, vydání 1., Praha 1999, strana 23, 26, 26 (c. d.)

Dále byly zřízeny další státní policejní úřady. V českých zemích lze jmenovat důležitější centra, jako byla Plzeň, Kladno a Ostrava. Jednalo se však i o místa s národnostně smíšeným a z pohledu státu nespolehlivým obyvatelstvem, např. Liberec, Cheb, Karlovy Vary, Jihlava, Znojmo. Při vytváření těchto nových státních policejních úřadů se vycházelo ze stávajících předpisů, jež byly jen upravovány vzhledem k místním okolnostem. Jako příklad je možné uvést policejní komisařství ve Znojmě, které vzniklo na základě brněnského vzoru.

Organizační zákon z roku 1927 pak zařadil do kompetence policejních a politických úřadů trestání administrativních přestupků občanů. V jejich pravomoci bylo uložit občanům pokutu až do výše 10 000 korun, popř. až 14 dnů vězení bez soudního řízení. V roce 1928 již bylo na území ČSR 29 státních policejních úřadů, přičemž 9 z toho bylo policejním ředitelstvím. Počet zaměstnanců stoupl na 7000 osob. Také bylo založeno 115 policejních pohraničních kontrolních stanic a pro sbory stráže bezpečnosti byl roku 1927 vydán nový provizorní služební řád.

Další důležitou změnu s sebou nesl zákon č. 208/1931 Sb. z. a. n. o zřizování státních policejních úřadů. Tento zákon doplňoval již vydaný zákon č. 165/1920 Sb., z. a. n. Díky němu mohla vláda zakládat státní policejní úřady v těchto obcích, jejichž zastupitelstvo s takovýmto činem souhlasilo. *Usnesením vlády z března 1935 byl zvýšen systematizovaný počet míst státní policejní služby o 5 784 a v roce 1937 činil 14 246 osob.*¹⁶ Mezi lety 1936 – 1938 vzniklo 49 nových státních policejních úřadů a také 2 policejní ředitelství v Liberci a v Českých Budějovicích.

¹⁶ Pavel Macek, Lubomír Uhlíř, Dějiny police a četnictva II., lektorský posudek Dušan Uhlíř, Michal Dlouhý, ilustrace přebalu a předsádky Pavel Andryšek, vydavatelství Police History, P. O. Box 142 01, Praha 411, vydání 1., Praha 1999, strana 27 (c. d.)

Změny v policejní správě přineslo vl. nař. č. 51/1936 Sb. z. a. n., „O organizaci policejní správy a služby a o některých jiných opatřeních v oboru vnitřní správy.“¹⁷

Podle jeho znění byly vládní policejní úřady povolovány k tomu, aby se staraly o veřejnou bezpečnost a klid, udržovaly veřejný pořádek, měly ve svojí evidenci obyvatelstvo a cizince a plnily úkoly uložené zvláštními předpisy. Působnost těchto úřadů se nacházela v jejich územních obvodech a jejich rozsah možné činnosti stanovoval ministr vnitra.

Pravomocí vlády bylo kdykoliv zakládat a likvidovat vládní policejní úřady, určovat a měnit jejich sídla a s právní obvody. Toto mohla praktikovat všude, kde to považovala za nutné a nepotřebovala k tomu souhlas obce.

Přednosta státních policejních úřadů se stávali vládní úředníci. Ti byli služebně podřízeni ministru vnitra a zemskému prezidentovi. Policejní prezident byl jmenován prezidentem republiky, ostatní přednosta delegoval ministr vnitra. Dočasným vedením úřadu měl pravomoc pověřovat i zemský prezident. Služební příjmy zaměstnanců státní policejní služby měl na starost vyměřovat, poukazovat a vyplácet zemský úřad. Ten také vedl pro policejní úřady ve svém obvodu účetní a pokladní službu, správu budov i věcných zařízení a potřeb. Penze poukazoval zemský úřad a na jeho základě byly vypláceny úřadem finančním.

¹⁷ Pavel Macek, Lubomír Uhlíř, Dějiny police a četnictva II., lektorský posudek Dušan Uhlíř, Michal Dlouhý, ilustrace přebalu a předsádky Pavel Andryšek, vydavatelství Police History, P. O. Box 142 01, Praha 411, vydání 1., Praha 1999, strana 26 (c. d.)

O sjednocení a zdokonalení bezpečnostní služby v okrese se měl zasloužit státní policejní úřad spolu s okresním úřadem. Zaměstnanci státní policejní služby bývali přidělováni politickým úřadům a opačně. *Dále mohli být policejní zaměstnanci přiděleni určitému okresnímu nebo vládnímu policejnímu úřadu pro výkon služby v obvodu několika úřadů (totéž platilo pro zaměstnance politických úřadů). Obvod určoval ministr vnitra.*¹⁸

Státní policie v sobě zahrnovala složku uniformovanou a neuniformovanou. *Oficiální označení těchto součástí znělo „uniformovaná stráž bezpečnosti“ či „neuniformovaná stráž bezpečnosti“ a jejich souhrnu „sbory strážů bezpečnosti“.*¹⁹ Mezi státní a městskou policií nebyl žádný důležitý typový rozdíl, jelikož obě tyto kategorie byly k výkonu stejného rozsahu služby. Rozdílná byla podřízenost obou kategorií. Útvary státní policie byly podřízeny výlučně státním policejním úřadům, kdežto komunální policie podléhaly konkrétním obcím.

Policejní sbory

Policejní sbory byly založeny roku 1918, přičemž recepční norma přebírala všechny stávající instituce, takže i policejní složky. U policie (podobně jako u četnictva) byl inspirací předlitavský model bývalé monarchie v té podobě, jaký byl před první světovou válkou. Četnictvo nově vzniklé republiky vykonávalo službu pěší, u policie je možné nalézt i jízdní (hipomobilní) oddíly. *Postupný rozvoj motorizace se ovšem posléze projevil u obou složek, takže posléze nacházíme služební motorová vozidla u četníků i policistů.*²⁰

^{18, 19, 20} Pavel Macek, Lubomír Uhlíř, Dějiny police a četnictva II., lektorský posudek Dušan Uhlíř, Michal Dlouhý, ilustrace přebalu a předšátky Pavel Andryšek, vydavatelství Police History, P. O. Box 142 01, Praha 411, vydání 1., Praha 1999, strana 28, 34, 35 (c. d.)

Složitá situace si žádala posilování policejního aparátu již na začátku existence státu. Proto byl již v průběhu února 1919 navýšen stav pražské uniformované policie ze 1450 na 1850 mužů, dále v březnu také stav neuniformované policie ze 174 na 400 mužů. V září téhož roku bylo založeno u policejního ředitelství v Praze zpravodajské oddělení se 60 neuniformovanými policisty.

Ve dvacátých letech byly podle zákona č. 165/1920 Sb. zakládány nové státní policejní úřady, při kterých byly zřizovány SUSB a SNSB, byly to úplně samostatné jednotky podřízené přednostům úřadů. *SUSB byly služebně, pořádkově, kázeňsky a osobně podřízeny přednostovi policejního úřadu na základě podřízení úřední moci představenké. Řízeny byly podle vojenského vzoru na základě velitelské pravomoci. Podřízeny byly veliteli, který podléhal přednostovi úřadu.*²¹

Zcela jiná situace byla na Slovensku, kde platil od srpna 1921 výnos ministra s plnou mocí pro Slovensko. Na základě tohoto rozhodnutí bylo rozděleno na 2 oblasti policejních ředitelství. Jedno se nacházelo v Bratislavě a druhé v Košicích. V obou těchto celcích zodpovídala ředitelství za výkon exekutivní a zpravodajské služby. Toto platilo na celém území, na západním i východním Slovensku. *U každého z obou ředitelství byl vytvořen SUSB a SNSB s jednotným řízením, jemuž podléhaly rovněž oddíly obou sborů u samostatných policejních komisařství.*²² Existoval u nich systém dvojí podřízenosti. V otázkách osobních, disciplinárních, výstrojních a výzbrojních byly podřízeny příslušnému policejnímu řediteli. V otázkách výkonu služby pak patřily pod přednosty příslušných policejních komisařství.

^{21,22} Pavel Macek, Lubomír Uhlíř, Dějiny police a četnictva II., lektorský posudek Dušan Uhlíř, Michal Dlouhý, ilustrace přebalu a předsádky Pavel Andryšek, vydavatelství Police History, P. O. Box 142 01, Praha 411, vydání 1., Praha 1999, strana 35, 35 (c. d.)

K větším proměnám v organizaci došlo až během třicátých let. Z bezpečnostního hlediska se totiž země ocitla v sudetských oblastech ve velmi nežádoucí situaci. Policejní správa tu byla vykonávána obecní policií a ta byla řízena německými městskými samosprávami, v této době dosti politicky nespolehlivými. Tehdejší situaci řešilo právě nařízení č. 51/1936 Sb. z. a. n., které rušilo dosavadní roztržičnost policejních sborů a pomáhalo utvářet jednotný uniformovaný i neuniformovaný sbor. Oba sbory pak ve všem podléhaly Ministerstvu vnitra, které mělo pravomoc upravit vnitřními předpisy jejich organizaci, jednalo se především o *výkon moci velitelské, a představenkové, stanovit zásady pro jejich působnost, nařídít, jak mají být členové sborů vyškoleni, vycvičeni, vystrojeni, vyzbrojeni a opatřeni jinými pomůckami pro výkon služby, vydat služební řád, stanovící zejména zejména všeobecné i zvláštní služební povinnosti a služební práva členů sborů a další související otázky.*²³ Vliv na obecní stráž si pojistila vláda tím, že jejich zaměstnanci směli být plně ustanoveni pouze se souhlasem politického úřadu, nadřízeného obci. Členové obecní bezpečnostní stráže byli pro zvýšení spolehlivosti a způsobilosti školeni a cvičeni ve školách a na kurzech státních strážních sborů.

Uniformovaná stráž měla v kompetenci pořádkovou a strážní službu, neuniformované strážní zase náleželo zajišťování zpravodajské služby. Výkon jejich služby byl stanoven služebním řádem Ministerstva vnitra.

²³ Pavel Macek, Lubomír Uhlíř, Dějiny police a četnictva II., lektorský posudek Dušan Uhlíř, Michal Dlouhý, ilustrace přebalu a předsádky Pavel Andryšek, vydavatelství Police History, P. O. Box 142 01, Praha 411, vydání 1., Praha 1999, strana 36 (c. d.)

Rozvoj motorizace a zvětšení frekvence dopravy v Praze s sebou přineslo zřízení oddělení dopravní stráže v roce 1919. K tomuto oddělení bylo původně přiděleno 29 mužů z rozdílných pražských komisařství, z toho 3 muži byli obvodní inspektoři. Jako další byli přiděleni nadstrážníci, strážníci a zatímní strážníci. Tito vybraní policisté absolvovali jen krátký kurz, který trval 7 a půl hodiny. Nejdříve se počítalo s tím, že tato služba na dopravním oddělení bude trvat jen okolo 6 měsíců, po nichž se strážníci měli vrátit zpět na místa svého původního zařazení a měli je vystřídat další, to však nebylo téměř nikdy uplatňováno.

Dopravní strážníci byli vybaveni přilbami, což bylo inspirováno anglickou policií. Měli náprsní štítek s nápisem „Dopravní stráž“. *Jejich výzbroj tvořily šavle (které ale ve službě překážely a byly proto již říjnu 1919 odstraněny), pistole Praga (místo dosavadních revolverů) a černé gumové obušky (užívané také jako směrovky).*²⁴ Dále existoval také speciální cyklistický oddíl.

V průběhu jara 1927 pak byla dopravní policie zmodernizována založením motorového oddílu. Původně byl vybaven pouze dvěma motocykly s přívěsným vozíkem, avšak před sokolským sletem, jenž byl pořádán v létě stejného roku, dostal oddíl další dva motocykly s přívěsným vozíkem a sedm motocyklů bez vozíku. Ty byly však postupně vyřazovány, protože mobilní hlídky byly zpravidla tříčlenné. V roce 1936 byly zavedeny automobily. Další modernizace vozového parku byla uskutečněna roku 1938. Roku 1939 u dopravní stráže působilo již 197 mužů. V tomto čase však dopravní službu, včetně řízení provozu, už vykonávala i konkrétní okresní policejní komisařství.

²⁴ Pavel Macek, Lubomír Uhlíř, Dějiny police a četnictva II., lektorský posudek Dušan Uhlíř, Michal Dlouhý, ilustrace přebalu a předsádky Pavel Andryšek, vydavatelství Police History, P. O. Box 142 01, Praha 411, vydání 1., Praha 1999, strana 37 (c. d.)

Pražská doprava byla řízena příslušníky dopravní stráže od 2.9.1919, pouze ale na nejméně frekventovanějších křižovatkách. Od roku 1921 platil nový uliční a jízdní řád, podle kterého mohla policie již pokutovat za přestupky. Ukládala se zpravidla nejmenší pokuta, a to 2 koruny. První světelný signál, tedy semafor, byl instalován v roce 1927.

Příslušníky policejních sborů bylo možné dělit na úředníky a na gážisty mimo hodnostní třídy. *Úředníci se dělili na dvě skupiny, tzv. statut A a B. Úředníci statutu A byli přijímáni ze stavu armádních důstojníků z povolání nebo v záloze, kteří s úspěchem absolvovali střední školu, vykonali šestiměsíční zkušební praxi a složili předepsanou odbornou zkoušku. Úředníci statutu B byli přijímáni ze stavu obvodních inspektorů, pokud měli vyšší vzdělání než obecní školu, výtečnou kvalifikaci a úspěšně složili zkoušku způsobilosti.*²⁵ Úředníci měli za úkol provádět dozor, kontrolu a řízení služby, byli zodpovědní i za vyškolení mužstva. Gážisté uniformované stráže pak prováděli hlídkování, vykonávali pochůzky, hlídali vězně a řešili i další úkony bezpečnostní služby. Obvodní inspektoři mimo to ještě vykonávali službu velitelů strážnic a hlídek, dále také službu dohledací a kontrolní. Gážisté neuniformované stráže měli na starosti zpravodajskou, vyšetřovací, dohlížecí a pátrací službu. Pro vylepšování výkonu služby byly konány pravidelné týdenní školy a i hodnostní školy. Mimo to se uskutečňovaly i speciální kurzy, příkladem telegrafní, jazykový, zdravotnický a dopravní.

²⁵ Pavel Macek, Lubomír Uhlíř, Dějiny police a četnictva II., lektorský posudek Dušan Uhlíř, Michal Dlouhý, ilustrace přebalu a předsádky Pavel Andryšek, vydavatelství Police History, P. O. Box 142 01, Praha 411, vydání 1., Praha 1999, strana 38 (c. d.)

Vývoj policejních uniforem

Již během převratu roku 1918 přišel příkaz pro pražské policisty, aby odložili svoje klobouky s péřovými chocholy. V dubnu 1919 se provedly první stejnokrojové změny, určené pro úředníky, státní politické a policejní služby. Ty tkvěly ve změnách hodnostního označení. Pokrývek hlavy a jiných drobných doplňků. Rukávové hodnostní označení nosili i nadále členové uniformované stráže, pro které byly následně zavedeny podle anglického modelu přílby.

K podstatné uniformní změně došlo roku 1931. *Čepice (brigadýrky) a blůzy úředníků politické a policejní správy byly tmavě zelené, členů SUSB tmavě modré. Všechny kategorie měly černé kalhoty a pláště a nové hodnostní označení.*²⁶ To bylo dříve na rukávech, ale nyní bylo přemístěno na límce blůzy. Dosavadní pásy nahradily rozety, které bývaly doplněné lemovkami a vyšíváním. Služební pokrývkou hlavy pro SUSB byla typická černá plstěná přílba.

²⁶ Pavel Macek, Lubomír Uhlíř, Dějiny police a četnictva II., lektorský posudek Dušan Uhlíř, Michal Dlouhý, ilustrace přebalu a předšádky Pavel Andryšek, vydavatelství Police History, P. O. Box 142 01, Praha 411, vydání 1., Praha 1999, strana 39 (c. d.)

Policejní přilba našla své využití u mužstva při službě hlídkové, pohotovostní, asistenční, pořádkové i inspekční. Se souhlasem přednosta policejního úřadu mělo mužstvo nosit ve službě čepice. V době, kdy se nacházelo mimo službu, tak přilby nosit nesmělo. Výjimkou byly jen slavnostní příležitosti soukromého charakteru, jimiž mohly být příkladem plesy, svatby a pohřby. Úředníci ve službě nosili čepice, přilby nosili jen v situacích, kdy to bylo nařízeno kvůli povaze služby a také při zmiňovaných slavnostních událostech. Mimo čepice brigádýrky byla často nošena i čapka nazývaná lodička, tu bylo možné nosit i mimo službu. Členové SOS užívali lodičky i jako čepice. V zimě pak byla pokrývkou hlavy černá kožešinová čepice označována jako „papácha“, která měla černý soukenný dýnek.

Nosily se také některé speciální znaky. Dopravní strážci patřil oválný kovový štítek, červeně smaltovaný, na němž byl nápis Dopravní stráž. Informátoři měli obdélníkový kovový štítek, který byl tmavomodře smaltovaný a byl na něm nápis Informátor. Odznaky bývaly umístěny na levé hrudi.

Uniformovaná státní policie byla až do září 1919 vyzbrojena šavlemi a revolvery ráže 9mm, tedy zbraněmi používanými za bývalé monarchie.²⁷ V době od září 1919 do září 1920 byla původní výzbroj nahrazena gumovými obuškami a pistolemi Praga ráže 7,65mm. Roku 1927 pak dostala policie armádní opakovací pušky s bodáky a lehké kulometry. Na konci téhož roku byly do výzbroje zařazeny pistole nové konstrukce a opět i šavle, nyní ovšem již československé výroby. Šavle pak byla nošena v čase služby a i mimo ní. Neuniformovaná státní policie užívala pistole.²⁸

§ 4 zákona č. 230/1922 Sb. z. a. n. o sborech stráže bezpečnosti vymezoval taxativní podmínky pro používání zbraně členy obou kategorií stráže bezpečnosti.

^{27,28} Pavel Macek, Lubomír Uhlíř, Dějiny police a četnictva II., lektorský posudek Dušan Uhlíř, Michal Dlouhý, ilustrace přebalu a předsádky Pavel Andryšek, vydavatelství Police History, P. O. Box 142 01, Praha 411, vydání 1., Praha 1999, strana 40, 40(c. d.)

Udržování veřejného pořádku, klidu a bezpečnosti v rámci území celého státu měl na starosti samotný stát. Potřebné bezpečnostní úkoly zajišťoval hlavně vlastními orgány. Tyto úkoly byly vykonávány většinou okresními politickými úřady, tím je rozuměno bezpečnostními úřady první stolice a četnictvem, které jim bylo podrobena. Menším dílem se na výkonu podílely i státní policejní úřady a policejní orgány přidělené. Existovala tu však výjimka v podobě měst s vlastními obecními statuty, která si udržovala veřejný pořádek, klid a bezpečnost na svém území sama, pokud veřejná služba i v těchto městech nebyla provozována státními orgány.

Autonomní městské obce však tyto funkce nevykonávaly pomocí vlastního práva, ale pomocí práva, které patřilo vládě a bylo na ně jen přeneseno. V tomto ohledu vykonávaly autonomní městské obce agendy politického úřadu první stolice. Byly podřízeny zemskému politickému šéfu, jemuž náležela starost o udržení veřejného pořádku, klidu a bezpečnosti v celé zemi a to včetně autonomních měst.

Podle vládního nařízení z roku 1936 šlo v situacích, kdy panovala obava, že by mohl být narušen veřejný pořádek, přibrat na určitou dobu pro zajištění výkonu bezpečnostní služby také členy obecní stráže bezpečnosti. Rozhodnutí bylo na politických či státních policejních úřadech, ze své pozice mohly tyto členy podřídit velení policejních strážních sborů. V takových situacích patřila členům obecní stráže bezpečnosti stejná práva a totožné povinnosti jako členům policejních strážních sborů, zejména i stejné právo užití zbraň.

Z hlediska plnění bezpečnostních úkolů obcím příslušelo:

a. přihlížet k bezpečnosti osob a jmění, b. mít péči o zachování obecních silnic, cest, míst a mostů, o bezpečné a snadné ježdění po silnicích a vodách, jakož i konat policii polní, c. vykonávat policii vztahující se k věcem potravním a přihlížet k prodeji na trhu, zvláště pak dohlížet k míře a váze, d. vykonávat policii v příčině zdraví, e. konat policii týkající se čeledi a dělníků a držet ruku nad čeledním řádem, f. konat mravnostní policii, g. konat policii v příčině staveb a v příčině ohně, držet ruku nad řádem stavěcím a udělovat policejní povolení ku stavbám. ²⁹

Důležitou úlohu v obci měl starosta, který měl „držeti ruku nad policií místní“, a to ve všech věcech mimo těch, jež byly zákonem přikázány státním orgánům. Pro výkon činností spjatých s otázkami místní policie si směly obce zřizovat pomocníky. Tyto pomocníky vybíraly především z občanů volitelných a v daném místě bydlících, jejichž úkolem bylo dělat jen takové práce a úkony, které jim starosta přikázal. Starosta měl také přenesou působnost trestat přestupky, kdy toto právo nepatřilo komunální policii. Při trestání musel mít vedle dva obecní starší, kdy se na toto uplatňovaly místní policejní předpisy. Jako podmínka bylo uvedeno, že vše musí být podle platných zákonů a nařízení, kdy takový trest byl možný a tento čin nepatřil pod pravomoc trestních soudů.

Obci byla také zákonem přikázána povinnost uhradit škodu, která by vznikla důsledkem opomenutí při výkonu místní policie. Především se hledělo na to, kdy obec měla za povinnost uhradit takovou škodu, která by byla zapříčiněná veřejným násilím spáchaným při sročení, v případě, pokud by nebyl viník postížen a jestliže by obec zapoměla udělat taková opatření, aby tomuto násilí zamezila.

²⁹ Pavel Macek, Lubomír Uhlíř, Dějiny police a četnictva II., lektorský posudek Dušan Uhlíř, Michal Dlouhý, ilustrace přebalu a předsádky Pavel Andryšek, vydavatelství Police History, P. O. Box 142 01, Praha 411, vydání 1., Praha 1999, strana 41 (c. d.)

Každá obec měla svou specifickou oblast, kterou vykonávala místní policie. Záleželo vždy na obci, jak si tuto oblast vymezila, jelikož místní záležitosti byli velmi různorodé. Již podle § 35 zákona č. 18 ř. z. z března roku 1862 mohla zastupitelstva rozhodovat o nařízeních, které se týkaly místní policie. Jako příklad můžeme uvést Policejní řád městyse Roztoky u Prahy, který vydalo zastupitelstvo, a které bylo platné od 1.1.1929. Na jeho základě mohl trestní senát, který se skládal ze starosty a dvou radních rozhodovat o pokutách až do výše 200 korun. Tyto peníze byly vždy odváděny do obecní pokladny. Dále mohlo rozhodnout o trestu vězení, a to až na 48 hodin.

Četnictvo

Do služeb nově vzniklého státu se jako první složka připojilo četnictvo v Čechách, ostatní četnické složky se přidávaly následně. V pohraničních oblastech, kde byla velmi složitá situace a kde se vytvořilo několik německých státních útvarů, se četnictvo přidávalo na stranu těchto cizích státních útvarů a vznikala vlastní zemská četnická velitelství, která nebyla nikterak závislá na Praze. O mnoho komplikovanější situace pak nastala na Slovensku, kde službu u četnictva vykonávali převážně členové maďarské národnosti. V letech následujících zde byli do služby přijímáni členové z Čech a z Moravy. V řadách četnictva se pak objevovalo i mnoho negramotných lidí.

Četnictvo i nadále spadalo pod ministerstvo pro zemskou obranu podle zákona č. 1/1895 ř. z. z 25.12.1894. *Dekretem NV z 31.10. 1918 byl zřízen úřad generálního velitele četnictva, kterému příslušely pravomoce, podle rakouských norem náležející inspektorovi četnictva.*³⁰ 27.11.1918 se četnictvo zařadilo pod Ministerstvo vnitra. Podle návrhu zákona z srpna 1919 se mělo četnictvo sloučit s brannou mocí, nicméně tento návrh byl odmítnut na základě rozhodnutí Ministerstva vnitra. Proto i nadále zůstalo četnictvo pod MV a MNO zůstala pouze kompetence výzbroje.

Organizace četnictva byla přejata z rakouského systému, který byl obohacen o některé nové prvky. Finální podoba vznikla až přijetím zákona o četnictvu v roce 1920. Na vrcholu se nacházel generální velitel četnictva, který měl na MV řídicí orgány. Další nejvyšší jednotkou byla zemská velitelství, která byla nadřazená okresním velitelstvím.

³⁰ Pavel Macek, Lubomír Uhlíř, Dějiny police a četnictva II., lektorský posudek Dušan Uhlíř, Michal Dlouhý, ilustrace přebalu a předsádky Pavel Andryšek, vydavatelství Police History, P. O. Box 142 01, Praha 411, vydání 1., Praha 1999, strana 52(c. d.)

Generální velitel četnictva byl jmenován prezidentem republiky a stál v čele celého československého četnictva. Ministerstvo vnitra musel informovat o všech poznacích, které ve své funkci zjistil a dále dbal o vojenský pořádek a o udržení kázně. Kontroloval zemské četnické velitele, vyučoval na hodnostních školách a také se staral o výcvik důstojníků. Mezi jeho kompetence patřilo povýšení důstojníků, přemístování, penzionování a také rozhodoval o dovolených či o povolení k sňatku. Všechna zemská četnická velitelství byla přímo podřízena pod generálního velitele četnictva, zde také vykonával inspekce.

Zemská četnická velitelství

V každé nejvyšší politické správní oblasti byla založena zemská četnická velitelství. Jednalo se o samostatné oblasti, které byly vojensky, administrativně a hospodářsky vyspělé. Sídla těchto správních oblastí byla Praha, Brno, Opava (ta do roku 1928), Bratislava a Užhorod. Každé velitelství mělo pořadové číslo od 1 do 5. Po rozsáhlých změnách v roce 1928 byla tato velitelství jen 4.

Každé zemské četnické velitelství mělo svého velitele, který byl v otázkách bezpečnostní služby a používání četnictva podřízen zemskému prezidentovi a v otázkách kázeňských a organizačních generálnímu veliteli četnictva. Do jeho pravomocí spadaly věci hospodářské, vojenské, správní záležitosti, dále také uděloval dovolené a povolení k sňatku, prováděl kontroly, dbal na správné hospodaření s penězi i materiálem. Organizačními složkami zemského četnického velitelství byli kromě velitele štáb, lékař, mobilizační oddělení a doplňovací oddělení. Mezi požadované vlastnosti zemského četnického velitele patřilo „*umění vzbuditi a udržovati u velitelství dobrého ducha, horlivost, smysl pro povinnost, rozšafnost a ctižádostivost*“.³¹

³¹ Pavel Macek, Lubomír Uhlíř, Dějiny police a četnictva II., lektorský posudek Dušan Uhlíř, Michal Dlouhý, ilustrace přebalu a předšádky Pavel Andryšek, vydavatelství Police History, P. O. Box 142 01, Praha 411, vydání 1., Praha 1999, strana 28, 34, 35 (c. d.)

Jeho úkolem bylo, aby se četníci vzdělávali a následně vydrželi u sboru. Vyřizoval také žádosti a stížnosti. Jeho právem bylo též povyšovat, a to až do hodnosti vrchního strážmistra. Případné pochvaly a odměny navrhoval generálnímu veliteli četnictva, popř. MV. Se svým náměstkem čas od času prováděl kontroly na podřízených místech.

Okresní četnická velitelství

V každé samostatné správní oblasti se nacházela okresní četnická velitelství, v jejich čelech stál výkonný důstojník (případně vrchní strážmistr), který byl nadřízeným ve všech četnických stanicích v okrese. Jeho povinností bylo vědět o všech důležitých událostech v okrese. S důvěryhodnými osobami diskutoval o poměrech na stanicích a zároveň o chování velitele a četníků. Přesvědčoval se, jestli četníkům něco nechybí, popř. zda – li něco nepotřebují. Kontroloval stravu, vojenské chování i zacházení se zbraněmi.

Právní úprava četnictva byla inspirována podle rakouského vzoru. Četnictvo bylo charakterizováno jako vojensky organizovaný sbor strážný, který byl určený k tomu, aby podle stávajících zákonných předpisů a nařízení příslušných státních úřadů zajišťoval v celém území Československé republiky veřejný pořádek a veřejnou bezpečnost. Služební instrukce pro četnictvo obsahovala a specifikovala úkoly pro četníky. Jejich hlavním posláním bylo plošné udržování bezpečnosti a pořádku . Pro četnictvo platil zákon č. 1/1895 ř.z. a související předpisy. Dále byly upraveny záležitosti četnictva zákonem č. 299/1920 Sb. z.a n. *Poslední zákonnou úpravou pro četnictvo byl zákon doplňující a měnící zákony o četnictvu a sborech stráže bezpečnosti č. 28/1928 Sb. z a n.*³²

³² Pavel Macek, Lubomír Uhlíř, Dějiny police a četnictva II., lektorský posudek Dušan Uhlíř, Michal Dlouhý, ilustrace přebalu a předsádky Pavel Andryšek, vydavatelství Police History, P. O. Box 142 01, Praha 411, vydání 1., Praha 1999, strana 73 (c. d.)

Četnictvo mělo dvojí postavení. Za prvé se jednalo o strážný sbor, vojensky organizovaný, rozdílně od jiných strážných sborů. Za druhé to byl orgán politické státní správy, kdy byl v nejvyšší instanci podřízený Ministerstvu vnitra. Ve věcech výkonu bezpečnostní služby byl jako orgán politické státní správy podřízený státním politickým úřadům. Agenda týkající se výcviku vyučování kázně a kontroly spadala pod četnické důstojníky, popřípadě pod velitele stanic. Politické úřady zajišťovali spolupráci četnictva a komunální policie, přičemž dbali na to, aby netrpkla bezpečnostní služba četnictva.

Služební instrukce a organizační předpisy četnictva nebyly při vzniku instituce vydány, až v roce 1923 došlo k několika úpravám. Změněny byly organizační předpisy pro četnictvo, rozšířila se platnost bývalých rakouských instrukcí, a to plošně na celou ČSR. Samostatných okruhů problémů, které tato služební instrukce, týkající se postavení a činností četnictva obsahovala, bylo pět. Hlava první charakterizovala obecné poslání četnictva, hlava druhá pojednávala o všeobecném chování četníků, hlava třetí se zabývala problematikou četnické služby, hlava čtvrtá zahrnovala zvláštní předpisy o postupu četnictva a hlava pátá obsahovala zvláštní předpisy pro vojenské představené četnictva.

Četnická služba se dělila do dvou skupin. V první skupině byl obsažena služba obyčejná, která specifikovala a určovala úkoly, které patřily k běžným povinnostem. K těmto úkolům nebylo potřeba žádných zvláštních pokynů od úřadů. Příkladem je povinnost četnictva zmařit provedení nebo dokončení trestného činu, ochrana osoby a majetku každého státního občana před násilím všeho druhu, udržování veřejného pořádku, klidu a bezpečnosti, zamezení výtržnostem a nepořádkům a jiné. Ve druhé skupině byla obsažena služba zvláštní, která zahrnovala výkon vrchnostenských nařízení, služeb asistenčních a eskortování vězňů.

Vývoj uniforem četnictva

Jako první četnické uniformy byly použity rakouské uniformy, ze kterých byly odstraněny císařské atributy. Od konce října roku 1918 vykonávali četníci službu v čapkách s kokardami v národních barvách nebo v přilbách, ze kterých byl odstraněn císařský orel. Na konci roku 1918 přišla první větší změna, kdy četníci dostali upravené rakouské uniformy, které byly opatřeny novým hodnostním označením ve tvaru horizontálního prýmku na čepici a vertikálním označením límce písmenem S (stráž).

V roce 1919 došlo k nové typové změně uniforem, kdy tyto uniformy měly šedozelenou barvu, hodnostní označení bylo ve formě krokovic a horizontální prýmky byly umístěny na rukávech. Malou změnou prošly i čepice brigadýrky, které dostaly nový štítek proti slunci. Další změny, které byly provedeny už byly pouze detailní, stejnokroj uniforem zůstal od roku 1921 stejný. Četnictvo používalo také četnické přilby, které však nebyly součástí výstroje, nýbrž výzbroje. Ministerstvo vnitra je zavedlo dne 1.5.1928 pod názvem služební přilby.

Od roku 1921 nosili četníci svá hodnostní označení na náramenících a také na čepicích, to ale jen v zmenšené formě. Největší změny hodnostního označení se uskutečnily v letech 1925, 1930 a 1937. Roku 1930 se rukávové štítky definitivně zrušily a byly přesunuty na obě strany límce ve formě obdélných kovových emblémů. Každá četník musel ve službě a i mimo ni povinně nosit rukavice. Jednalo se buď o kožený nebo pletený typ šedé barvy.

Trestní řízení v první Československé republice (1918-1938)

Platný rakouský a uherský právní řád a rakouská a uherská veřejná správa byly prozatímně převzaty zákonem č. 11/1918 Sb., tzv. recepčním zákonem.

V souvislosti s touto recepcí zůstal na Moravě, ve Slezsku a v Čechách v platnosti rakouský trestní řád z roku 1873 a na Slovensku a na Podkarpatské Rusi uherský trestní řád z roku 1896. Oba tyto zákony platily ve znění novel. V nové Ústavě Československé republiky, vyhlášené pod číslem 121/1920 Sb., byly zakotveny ve čtvrté hlavě „O moci soudcovské“ důležité principy demokratického právního státu a pokrokové zásady trestního řízení, jako například oddělení soudnictví od správy, zásada zákonného soudce, zákonnost, zásada obžalovací a zakotvení porotních soudů. V této době začal fungovat Nejvyšší soud v Brně, v roce 1928 byla změněna struktura soudnictví v českých zemích, na Slovensku a na Podkarpatské Rusi, kdy se základní jednotkou staly okresní soudy se samosoudci. Státní soud, který zanikl v roce 1935, byl nahrazen vrchními soudy. Tyto soudy nebyly organizačně samostatné.

Spolu se soudní soustavou habsburské monarchie převzalo Československo soustavu úřadů státního zastupitelství. Na těchto úřadech působili kromě státních zástupců a vrchních státních zástupců i státní návladní a vrchní státní návladní, prokurátoři a vrchní prokurátoři. U Nejvyššího soudu v Brně působil generální prokurátor a generální advokáti, kteří byli v roce 1929 přejmenováni na náměstky generálního prokurátora nebo státní zástupce. Jelikož na základě recepčního zákona byly převzaty dva odlišné právní řády, docházelo k problémům v praxi. V roce 1929 byl vyhotoven návrh sjednoceného trestního řádu, který byl několikrát přepracováván, ale k projednání a schválení nakonec nedošlo.

Závěr

V mé bakalářské práci jsem se snažil podat ucelený přehled o vývoji policejní správy v definovaném období. V první řadě jsem se zaměřil na vývoj policie v Zemích koruny české, kdy jsem získal spoustu informací, které se týkaly tohoto tématu a se kterými jsem dříve nikdy nebyl seznámen. Jako nejzajímavější část tohoto historického exkurzu považuji téma pojednávající o Rychtářském úřadu.

Největším přínosem této bakalářské práce pro mou osobu bylo zpracování tématu vývoje policejní správy od roku 1918 do roku 1938. Vzhledem k mému zájmu o československou historii, obzvláště o období První republiky, jsem byl tímto tématem velice zaujat a rozšířil jsem si své znalosti o další užitečné a cenné informace, vztahující se k dané problematice. Osobně se domnívám, že nebýt této bakalářské práce, nikdy bych se tímto úsekem historie takto obšírně nezabýval a tudíž bych nezískal spoustu zajímavých informací. Dalším zajímavým tématem pro mě bylo zpracování poznatků, týkajících se stavu policejních úřadů po roce 1918, kdy tyto úřady procházely značnými změnami v souvislosti se vznikem nové Československé republiky.

Cílem mé bakalářské práce bylo poznat zajímavé, leč poněkud složité období První republiky, kdy jsem značnou část této bakalářské práce věnoval vývoji popisovaných ozbrojených složek. Myslím si, že jsem zpracoval práci odpovídající zadanému tématu, kdy jsem dle mého názoru všechny informace podal srozumitelně a v ucelené podobě.

Záměr práce, tak jak byl stanoven, se dle mého mínění podařilo naplnit.

Resumé

The objective of the bachelor thesis is to approach the evolution of the police administration in Bohemia, in particular between years 1918 and 1938. I would like to target the development of police forces during those years and to refer to their competences. First of all I would like to describe the historical development of the police in the Czech Royal lands, and then historical excursus in general. Consequently I want to focus on general development of the police forces since the foundation of the Czechoslovak Republic till year 1938. Next parts of my bachelor thesis are describing the birth of the Czechoslovak Republic, the development of the police forces, government police offices and gendarmerie. The conclusion of this thesis deals with development of criminal proceedings in the area of the Czechoslovak Republic.

Key words: History, police, police administration, police forces, gendarmerie, government offices, criminal proceedings.

Seznam použité literatury a internetový odkaz

1. Pavel Macek, Lubomír Uhlíř, Dějiny obecných policí I., lektorský posudek Jaromír Slušný, ilustrace přebalu Pavel Andryšek, grafická úprava Ladislav Rakušan, vydavatelství Police History, P. O. Box, 142 01, Praha 411, vydání 1.
2. Pavel Macek, Lubomír Uhlíř, Dějiny police a četnictva II., lektorský posudek Dušan Uhlíř, Michal Dlouhý, ilustrace přebalu a předsádky Pavel Andryšek, vydavatelství Police History, P. O. Box 142 01, Praha 411, vydání 1., Praha 1999
3. Karel Schelle a kolektiv, Vývoj trestního řízení, kapitola 4, Trestní řízení v Československé republice, autor Mgr. Bc. Lucie Bendová Bednářová, vydavatelství Key Publishing, s. r. o., Ostrava, 2012
4. Pavel Macek, Vladimír Hájek, Obecní policie, vydavatelství EUROUNION, s. r. o., Střelničná 8/1680, 182 00, Praha 8, vydání 1., 1995
5. <http://www.policie.cz/clanek/historie-policie-a-cetnictva.aspx>